

Vägkanter och biologisk mångfald

Anders Sjölund, Trafikverket

Sektoriserat Sverige

Regeringsuppdrag -94 identifiera värdefulla vägrenar

Vägkanter utgör en stor areal 20 000 ha vilket motsvarar 2/3 av Gotland

Lång väg från biologer på Trafikverket till de som utför arbetet. Därför måste det vara enkelt. Tog hjälp av lokala botanister, grov inventering vid skrivbordet och samarbetade med länsstyrelserna.

Väggkantsfloran -98 sålde slut!

1. Väggkantsvegetation som resurs. "Väghö" innehöll inte alls så mycket gifter som man trodde, Österrike samlar in det och använder i ekojordbruk
2. Skötsel av vägens sidoområden. Slätter, uppsamling

Bakgrunden var att ängarna nästan helt försvunnit från landskapet. 1/5 av Sveriges blomväxter hotas till sin existens.

Vägkanter är viktiga! Många vegetationstyper: ängsmarker, torrbacken, våtmarken, lundartad, allé m fl. Många arter och många rödlistade arter. Uppemot 170 rödlistade arter och 2/3 av Sveriges myrarter finns i vägkanter.

Sen slätter är bäst.

MEN de artrika vägkanterna minskade trots allt jobb. Trafikverket skyltade men kollade aldrig hur entreprenören gjorde. Andra orsaker var/är dikning, nedgrävning av fiber och invasiva arter.

Bilden av slätterängen skymde sikten. Det är en helt annan biotop. Många ängs- och hagmarksväxter finns i vägkanter men ofta under en kort tidsrymd.

Projektet körde i diket. Vi hade ingen definition på artrika vägkanter och fel utgångspunkt bl a. Bra marknadsföring men i grunden ändrades inte så mycket. Blev mest nåt fint att visa upp.

Nu nystart med ett nytt perspektiv. Vi pratar inte om vackra växter utan om grunden för vårt liv: biologisk mångfald.

Samhällsekonomi hanterar inte frågor om biologisk mångfald. 1 miljon av 8 miljoner arter hotas av utrotning. Biologisk mångfald är inte detsamma som rödlistade arter! Stora områden har skyddats globalt men i Sverige är vi dåliga.

Infrastrukturen har stor påverkan på biologisk mångfald. Vägnätet utgör 1,3 % av Sveriges yta men påverkar kanske 75% av Sveriges yta. Kan påverka upp till 5 km kring vägen. Barriäreffekter m.m.

Världens vägnät motsvarar 130 ggr t o r månen! Mer och mer pengar går till att bygga nya vägar. Trafikverkets dagliga verksamhet knaprar på biodiversiteten. Vi kan inte se på biologisk mångfald som kuriosa!

Agenda 2030. Ekologin är grunden. Trafikverkets målbild har gått från jämställda produktions- och miljömål till att ramen är miljö, hälsa och säkerhet och inom det ska allt annat rymmas (se bild)

Överskridande av planetära gränser som biologisk mångfald. Hur påverkar Trafikverket? Vad kan vi göra åt det? Vi har tagit artrika vägkanter och integrerat det i vår verksamhet.

Viktigast att se på funktionen: arter kan sprida sig, resurs (för pollinerare tex), reproduktion - förstärkning eller ersättning.

1. Säkra djurpassager, se till att djur inte dör
2. Minska bullerstörningar
3. Sköta, utveckla vägkanter
4. Bekämpa invasiva arter

Metod för översiktlig inventering och identifiering av artrika vägkanter har tagits fram och nu återinventeras vägkanterna som Trafikverket sköter. Ett gäng inventerare som måste ha gått kurs. Hittills ca 4000 ställen och 318 mil inventerade.

13 miljarder skulle behövas men de fick 3 miljarder.

All ny infrastruktur ska vara landskapsanpassad. Vägkanter är inte bara kuriosa längre.

Vägkanter kan vara både en källa och fälla för insekter. Att insekterna dödas mot vindrutan t ex.

Traditionellt jordbruk och skogsbruk behöver också ge plats för biologisk mångfald såklart. Annars kan vi lägga ner arbetet med artrika vägkanter också.

Borttagning av hö och förna, lokal anpassning. Önskar att entreprenörerna har biologisk kunskap och försöker gynna de få företag som har det.

Definition av artrika vägkanter, se bild i PPT. Rödlistade arter m.m.

Ekologisk kompensation skulle behövas. Trafikverket skulle kunna göra mycket men får inte i dagsläget.

En intern databas finns över de artrika vägkanterna finns, hoppas kunna göra den publik. Kommer möjlighet att rapportera in via Artdatabanken.

Invasiva arter *Urban Gunnarsson länsstyrelsen och DABS*

IAS invasive alien species Exempel

- Kudzu i USA, växer 30 cm per dag, användes för att binda sandmarker
- Amerikansk skunkkalla, finns i södra Sverige
- Parkslide, finns även i Dalarna nu, kan göra huset svårt att sälja, bekämpas för 2,5 miljarder i England, kan ta sig in i husgrunder
- Sjögull

I Dalarna

- Almsplintborren som sprider almsjukan
- Vattenaloe i Limsjön, konkurrerar ut t ex hästslinke som finns på bara 3 lokaler, försöker gräva bort den men mycket mer krävs, säljs som vattenrenare till dammar
- Lupin, introducerades på 1870-talet, har kvävefixerande rötter som göder marken, våra redan ovanliga ängsmarker hotas

IPBES-rapporten om utarmningen av biologisk mångfald. Miljöförändringar, klimatförändringar och ändrad markanvändning kan tillsammans med invasiva arter bli sista droppen som slår ut den biologiska mångfalden.

2018 kom nya regler i Miljöbalken:

- Det som är förbjudet enligt EU-förordningen är nu också straffbart
- Ansvariga myndigheter får tillträde till fastigheter/byggnader för att utföra utrotningsåtgärder
- Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och ska t ex vidta åtgärder, informera andra myndigheter, avliva sällskapsdjur. (Borde inte säljförbud kunna införas? Tror att det kommer.)

Förebygg, tidig upptäckt, begränsa och kontrollera

1. EU-listade arter som finns i svensk natur, se PPT-bild
2. Uppdatering av EU:s lista
3. Nationell lista, se PPT-bild
4. Risklistan från Artdatabanken ca 1000 arter införda efter år 1800 klassas efter invasionspotential och ekologisk effekt

Länsstyrelsen:

- Tillsynsansvar
 - Rapportera till www.artportalen.se, www.invasivaarter.nu, rappen (havsarter) även allmänheten! Ta kort och GPS-koordinater
 - Kontrollera åtgärder
 - Ha tillsyn på djurägare
- Ansvara för att åtgärder blir utförda
- Rapportera till Naturvårdsverket
- Informera

Skydd av värdefull natur 1 miljard, invasiva arter 10 miljoner/år. Den senare kommer nog att öka på bekostnad av den första.

Hur går det för Sveriges fjärilar och vilken roll spelar våra vägkanter?

Lars Pettersson, Lunds universitet och Svensk dagfjärilövervakning

Svensk dagfjärilsövervakning är en del av Naturvårdsverkets miljöövervakning och drivs av frivilliga. 280 räknare 2018 – alla kan vara med! Läs mer på www.dagfjarilar.lu.se

Många arter minskar, andra ökar. Vägkanter kan binda samman och med rätt åtgärder kan fjärilar gynnas.

Jämförbara systematiska räkningar gör att man kan se trender. Tistelfjäril kom i mängder ett år. Skyddade områden och hotade arter. Men inte minst – kul! Slå ett slag för närnaturen.

- Punktlokaler, 25 runt mittpunkt, 15 min
- Slingor 0,3-3 km, fast rutt, under sommaren. Fenologi hjälper till för att se när det är lämpligt, t ex första kollen när maskrosen blommar. Liknar fågelräkningen.

Kommer att kunna lägga in obsar på Artportalen, har de lovat sen 2011(!)

Över 500 000 fjärilar

Vanligaste arterna i Dalarna, se PPT-bild

Fjärilsindikatorer, 17 arter som är typiska för gräsmarker, varav 12 finns i Sverige. Gräsmarksarterna minskar men minskningen verkar avta. Skogsarterna stabila, medan jordbruksarterna minskar.

Åtgärder som jordbruksstöd, blombårder och senare slagning av ängsmark verkar fungera. Gör man det fjärilarna trivs med så kommer de tillbaka. Naturskyddsföreningen gör mycket för fjärilar. Från 50 till 14 000 bastardsvärmare i ett område t ex.

Tänk på värdväxterna. Har man ingen ängsvädd får man inga ängsväddnätfjärilar.

Grönytor, näringsfattiga jordar gör att fler arter samexisterar, plats att gro och mindre skötsel. Klipp och lämna ger många grova gräs. Klipp och ta bort gynnar finbladiga gräs och fler blomarter. I England passar på att ta bort jord i olycksdrabbade korsningar. Minskar kostnaden för hur många gånger man måste klippa. Malmö kommun har lagt ut konstgräs i refuger t ex men de samlar effektivt frön som gror så de får slå konstgräset! Stora besparingar på anläggning och skötsel, stor naturvårdsnytta. Insekter koloniserar snabbt.

Fjärilslandskapet mellan Jämtland och Västernorrland med t ex violett guldvinge som har ormbär(?) som värdväxt. Även trolldruvemätare. SCA sköter sina vägkanter genom sen slåtter och slänger in skörden i skogen. Film på youtube. Ett helt fantastiskt arbete!

Vägkanter är värdefulla på många platser och går att förbättra relativt enkelt. Mer farligt än fördelaktigt att locka fjärilar till vägar? Troligen inte. Klok klippning, t ex en sida i taget, ger stor förbättring.

Vad gör Leksands kommun för biologisk mångfald? Åsa Rydell

Skydda natur, tillgängliggöra (ramp för synskadade, skyltar som läses upp t ex), förvalta och sköta, informera

Inlägg om lupiner på kommunens FB blev kommunens klart mest delade inlägg, 15 000 nu hittills.

Storängen i Tällberg en av länets mest artrika ängar. Anders Janols hittade sällsynta ängsvampar. Anlitade länsstyrelsens slåttergubbar som använde knackliar. Billigare än att maskinslå och frakta bort containrarna för 100 000-tals kronor. Rättviks naturbruksgymnasium hjälpte till att bala ängens hö. Sparade några öar med blommor. Naturvårdsverket kommer bli hit i september på studiebesök.

Jobbar strategiskt via ÖP, miljömål, naturvårdsplan. Projektmedel via LONA har varit mycket bra.

Samarbeten med engagerade föreningar. Finn och vinn tillsammans med orienteringsklubben för att hitta ut till lederna. Leksands kulturväxter. Leksands Trädgårdsförening har kurser i lieslåtter. Fäbodsamverkan där personer från daglig verksamhet gav fåren vatten t ex.

Sälg – livets viktigaste frukost, är en fantastisk resurs, inget skräpträd.

Stötta mångfalden i din närhet! Äng istället för gräsmatta, även Leksandsbostäder testas nu med provområden. Ängskurs tillsammans med länsstyrelsen.

Varning för lupiner! Bekämpa jätteloka.

Tar bort sly m hj av Naturbruksgymnasiet och har får som betar sen.

Framåt: Naturkartan, nya naturreservat förhoppningsvis Yxberget, skog: omarrondering, egen mark, ny medarbetare Ville Pokkela, bekämpa jättébalsamin och parkslide, stötta fäbodbrukare, Ljusbodarna bete, veckans art m.m.

Gruppdiskussion

Vad kan vi tillsammans göra för att förbättra värnande och skötsel av artrika vägkanter?

- TA BORT HÖET efter vägslåttret
- Olika beroende på vem som är väghållare/markägare
- Stöd från TRV/Naturvårdsverket till enskilda väghållare?
- Alla har ett personligt ansvar och kan sprida budskapet om invasiva arter
- Det viktigt att hålla sig positiv
- Sätt ett värde på väghöet, sälj det
- Hur är det med aluminiumburkar i vägkanten och kvaliteten på fodret? (Kor och aluminiumskärvor)
- **Tala om** varför man släpper upp gräsmattor och ändrar till äng!
- Ta till vara både offentliga kanaler och privata och ideella krafter

- Medborgarförslag till kommunen om bekämpning av lupiner
- Samarbete mellan olika föreningar t ex Naturskyddsföreningen, Hembygdsföreningen för en gemensam lupinborttagningsdag

- Information till invånarna via byföreningar, idrottsföreningar, vägföreningar m.m. Info om invasiva arter och varför man bekämpar dem.
- Organisera dagar där man "skördar" lupiner och fraktar avfallet till förbränning
- Ev täcka med duk och lägga på jord och så in en mångfald av blommor
- Ta upp på bystämma el dyl om vad som är invasiva arter och vad som ska göras gemensamt
- Byvägarna är ofta artrika och slås för tidigt, ibland före midsommar. Informera om att de vackra växternamåste få gå i blom och ge frön innan de slås.

- Inventera markförhållanden, jordmåner. Spara strätta, älgört och tistlar som också är viktiga för framför allt insekter. Gullris är också n viktig art, dock ej kanadensiskt gullris!
- Getter och får vill äta lupiner. När djuren betat kommer också andra växter som kattfot istället.
- Slå med lie
- Sprida kunskap och inspiration

- Lupinutrotning. Börja gärna runt fina områden.
- Informera: skola, Naturskyddsföreningen, väghållare, byalag, kommunen – naturvårdsplan
- Lär om olika tidpunkt att slå
- Samordna
- Markägaren har huvudansvaret att röja
- Castilleja minimata som äter lupinrötter, provprojekt?

/Lillian, Naturskyddsföreningen Gävle-Dala